

PROF.DR. KRISTAQ PRIFTI (TIRANË)

KONSIDERATA ETNIKE DHE HISTORIKE RRETH ÇËSHTJES SË BASHKIMIT KOMBËTAR TË SHQIPTARËVE

Çështjen kombëtare shqiptarët e trashëguan nga e kaluara historike, nga epoka e Rilindjes, e cila, në Shqipëri, ashtu si në vendet e tjera të Ballkanit dhe të Evropës, në një kohë me çlirimin e popullit tonë nga pushtuesit osmanë, duhej të përmbushte edhe detyrën e bashkimit në një shtet të vetëm të të gjitha trojeve, të banuara historikisht nga shqiptarët.

Luftërat ballkanike dhe vendimet e padrejta të Konferencës së Londrës së Ambasadorëve të Gjashtë Fuqive të Mëdha të viteve 1912-1913, i dhanë një goditje të rëndë procesit të bashkimit të shqiptarëve, deformuan zhvillimin normal e të natyrshëm të shoqërisë shqiptare, e penguan atë të zgjidhte përfundimisht çështjen kombëtare.

Jashtë kufijve të Shtetit të Pavarur, që u shpall më 28 Nëntor 1912, mbeti një popullsi shqiptare, e cila, sipas përlloraritjeve që kemi bërë, duke u mbështetur në të dhënat statistikore osmane, arrinte në rreth 1 200 000 frymë, dhe një sipërfaqe prej rreth 48 000 km², domethënë 2/3 e popullsisë shqiptare dhe pothuajse 62 për qind e territorit të banuar nga shqiptarët. Vetëm nga vilajeti i Kosovës, që përfshinte atëherë edhe sanxhakun e Shkupit, kazanë e Tetovës dhe nahijen e Gostivarit, mbatën jashtë kufijve të shtetit të pavarur rreth

746 000 shqiptarë¹, ndërsa nga vilajeti i Manastirit rreth

300 000 shqiptarë². Pjesa tjetër përbëhej nga krahina e Çamërisë në vilajetin e Janinës me popullsinë e saj shqiptare, myslimane

ane dhe ortodokse, që iu aneksua Greqisë. Nuk gjendet në Evropën

e sotme ndonjë komb tjetër, i cili të jetë cunguar aq rëndë, dhe që t'i jetë bërë një padrejtësi aq e madhe sa ajo që pësuan shqiptarët në fillim të këtij shekulli.

Bashkimi kombëtar u kaloi kështu si një detyrë e pazgjidhur brezave pasardhës dhe përbën sot, jo vetëm një çështje historike, por edhe politike.

Çështja kombëtare shqiptare, ashtu si edhe vetë ekzistenca e kombit shqiptar, nuk mund të kuptohen pa bazën e tyre territoriale, pa një koncept të drejtë për trojet shqiptare, të cilat duhen të bashkohen në një shtet të vetëm të pavarur. Procesi i formimit të shteteve kombëtare të pavarura, nga njëra anë, dhe shthurja e perandorive shumëkombëshe gjatë 80-vjetëve të fundit, nga ana tjetër, (rasti më i freskët, shkatërrimi i Federatës Sovjetike dhe i asaj Jugosllave, më 1985-1993), provojnë se kufijtë e vërtetë natyrorë të shteteve janë ato që përcaktohen nga gjuha dhe simpatia e përbashkët.

Të mbështetur mbi këto kritere, mendimtarët më të shquar rilindës shtruan kërkesën e bashkimit në një shtet të vetëm kombëtar të trojeve të Shqipërisë, të ndara në shek.XIX dhe në fillim të shek.XX në katër vilajete, në atë të Shkodrës, të Kosovës, të Manastirit dhe të Janinës, në të cilat shqiptarët jetonin prej shekujsh, në mënyrë kompakte, si popullsi autoktone. Në bazë të statistikave që kemi hulumtuar

në dokumentacionin osman, që nuk ishin të panjohura edhe për rilindësit, popullsia shqiptare arrinte në pragun e Pavarësisë, në vitin 1910, në 2 milionë frymë dhe përbënte shumicën dërrmuese, 2/3 e banorëve të të katër vilajeteve³, në krahasim me pakicat serbe, maqedonase, greke etj., që ishin vendosur kryesisht në sanxhaqet periferike.

Ashtu si në periudhën e Rilindjes, edhe sot çështja e bashkimit kombëtar paraqitet si një proces kompleks, me aspektet etnike, që janë më kryesoret, por edhe me ato historike. Referimi në të kaluarën historike vlen jo vetëm për qëllime shkencore, si objekt në vetëvete, por edhe për të sjellë para opinionit shkencor dhe publik argumente për të drejtat historike të shqiptarëve mbi trojet e tyre amtare, për të drejtën e sovranitetit mbi to. Në të gjitha rastet, studiuesit shqiptarë dhe forcat e shteteve politike shqiptare, e veçanërisht ato të Kosovës, të Maqedonisë, të Malit të Zi e të Serbisë, i shtrijnë këto të drejta vetëm mbi ato territore, në të cilat shqiptarët janë formuar si popull e si komb, kanë banuar prej shekujsh e pa ndërprerje nga lashtësia e deri në Shpalljen e Pavarësisë më 1912, dhe ku me gjithë ndryshimet që janë bërë gjatë 80 vjetëve të fundit banojnë edhe sot.

Ndonëse nuk arritën të kenë gjatë gjithë historisë së tyre shumëshkulllore institucionet shtetërore të përbashkëta e të përhershme, dhe duke qenë të lidhur shpesh, herë me njërin e herë me tjetrin formacion të huaj, shqiptarëve nuk u ka munguar një zhvillim unitar etno-kulturor dhe politik. Studiuesit shqiptarë dhe ata të vendeve të Ballkanit dhe të Evropës, që prej dy shekujsh i janë kushtuar çështjes shqiptare, duke u mbështetur në të dhënat e arkeologjisë, të gjuhësisë, në dëshmitë e dokumenteve historike, kanë arritur në përfundimin se hapësira territoriale-geografike, në të cilën u bashkuan si njësi etno-kulturore e shtetërore fiset ilire (shek.IV-III p.e.s.), ku u formua gjuha shqipe, u zhvillua etnogjeneza ilire-shqiptare dhe u konsoliduan shqiptarët si popull e si komb përputhet me anën perëndimore të Ballkanit, me Ilirinë e Jugut, me territorin në të cilin banojnë edhe sot, kuptohet me kurrjet që ai ka pësuar gjatë shekujve⁴.

Kjo hapësirë në të cilën përfshihej edhe Dardania, viset kufitare të Maqedonisë e të Peonisë, fillonte nga Ragusa në veri e deri në Çamëri e në Gjirin e Artës në jug, nga Shtipi, Sharri, Shkupi e Nishi në verilindje e lindje e gjer në brigjet e Adriatikut e të detit Jon. Vazhdimësia e kulturës materiale, e jetës qyte are (qendra banimi prehistorike e qytete antike, të ruajtura deri në ditët tona) e një toponimie e antroponimie, e cila, sipas përfundimeve të albanologëve të shquar e veçanërisht të profesor Egerem Çabejt, ka ardhur në ditët tona vetëm nëpërmjet ligjeve fonetike të gjuhës shqipe, dëshmojnë për një kontinuitet popullsie për vazhdimësinë ilire-shqiptare⁵.

Pushtimi romak (në shek.III p.e.s.), ai bizantin në shek.VI, dyndja e sllavëve në shek.VI-VII, pushtimi bullgar në shek.IX e më pas ai serb (fundi i shek.XII), ndonëse sollën si pasojë një ngushtim të pandërprerë të territorit iliro-shqiptar, gjatë gjithë historisë së lashtë e të mesjetës dhe ushtruan ndikim në kulturën materiale e shpirtërore të popullsisë ilire-shqiptare, nuk çuan, sikurse pohojnë disa studiues të sotëm serbë, në dezintegrimin dhe në asimilimin e saj.

Kultura e Komanit e shek.VI-VIII, e cila ka qenë e padyshimtë në tërë hapësirën gjuhësore të shqipes, përbën dëshminë më të qartë të vazhdimësisë ilire-shqiptare, të një populli shqiptar tanimë të formuar, me identitetin e tij, që u shpreh në gjuhën e njëjtë shqipe, në kulturën e përbashkët materiale e shpirtërore që ishte rezultat i një

zhvillimi unitar, në të cilin u përfshinë edhe Dardania (Kosova) dhe viset shqiptare në Maqedoninë e sotme dhe në Malin e Zi⁶. Madje, Dardania dhe Peonia njihen nga shkencëtarët e sotëm ndër krahinat ballkanike më pak të romanizuara, që mundën të ruajnë më tepër individualitetin dhe vetëdijen etnike dhe në të cilat është bërë simbi-
oza e parë shqiptare-ilire⁷.

Pikërisht pse hynë nën sundimin serb (në vitin 1195-1455) si pjesë e një populli tanimë të formuar, shqiptarët e Kosovës nuk u asimiluan e nuk u sllavizuan, por ruajtën identitetin e tyre kombëtar. Nuk mungojnë, gjithashtu, të dhënat, edhe pse deri më sot jo aq të plota, sa për trojet e tjera shqiptare, që dëshmojnë se Kosova dhe viset e tjera në ish-Jugosllavi, ndonëse mbetën, me disa ndëprerje, deri në vitin 1455 nën pushtetin e formacioneve politike, shtetërore serbe, u përfshinë në proceset unitare etnike e kulturore shqiptare, që u zhvilluan në mesjetën e hershme dhe të mesme, prej të cilave popullsia e të gjitha trevave të gjuhës shqipe doli nga shek.XI-XIV me emrin e përgjithshëm, nacional arbër, arbëresh, arbanit, alban, arbanas (në serbisht), ndërsa vendi i tyre me emrin Arbëri, Arbania, Albanum, Albania⁸.

Megjithëse, shumica e territoreve shqiptare u përfshi në periudhën e mesjetës në Perandorinë Bizantine, e një pjesë (Kosova) në atë serbe, sikurse pohon me të drejtë M.Shuflaj, Shqipëria, e njohur si Arbëri, Albania, përbënte, edhe pse jo gjatë gjithë shekujve, një njësi politike të qëndrueshme, një koncept etnogeografik të përcaktuar qartë, krahas konceptit të Bullgarisë dhe të Serbisë⁹.

Bashkësia etnike u përforcua me organizimin, në shek.XIV të principatave feudale shqiptare, kur u vendosën lidhjet politike shtetërore midis trevave shqiptare. Gjatë një periudhe 15-vjeçare (1372-1387), Kosova u bashkua politikisht me trevat shqiptare në shtetin e Balshajve që kishte një shtrirje të gjerë territoriale, prej Budues deri në Novobërdë të Kosovës, prej Himarës e deri në Kostur. Ndërsa Principata e Gjon Kastriotit, e formuar në fundin e shek.XIV - fillimi i shek.XV, shtrihej nga derdhlja e Ishmit në bregdet deri në Prizren të Kosovës¹⁰.

Pushtimi i të gjitha tokave shqiptare nga osmanët në shek.XV dhe përfshirja e tyre në kufijtë e një perandorie të vetme, edhe pse sulltanët turq nuk pranuan t'i organizonin ato në një njësi të veçantë administrative, krijoi mundësitë për të evidencuar në gjithë dokumentacionin zyrtar konceptin Shqipëri (turqisht: Arnavutluk), si vend i shqiptarëve, me tërë shtrirjen e vet etnike-territoriale. Turqit sanksionuan atë realitet etnik, atë koncept të Arbërisë dhe të arbërve, të formuar në mesjetën e hershme, dhe që në kohën e pushtimit osman kishte dalë tanimë në dëshmitë historike si emërtim i përgjithshëm i tërë banorëve të hapësirës gjuhësore të shqipes¹¹. Në "Regjistrin e tokave të Sanxhakut Shqiptar", të vitit 1431, përdoren emërtimet etnike shqiptare për territoret e këtij Sanxhaku, "Arvanit Vilajeti" dhe "Vilajeti Arvanit", që kanë kuptimin "Vilajeti Shqiptar", si edhe "Vilajeti Arvanija", që do të thotë Vilajeti i Arbërisë, i Shqipërisë¹². Në emrin Arbëri (Arnavutluk) administrata osmane ka përfshirë në këtë regjistër, nënkuptohet, duke u mbështetur në përbërjen e vërtetë etnike të popullsisë, tokat shqiptare nga Mati në Veri dhe ato të Shqipërisë së Jugut, duke futur këtu edhe Çamërinë. Të dhënat e regjistrave të tjerë kadastralë, po të shek.XV, i Villkut, i Dibrës, i Shkodrës, i Dukagjinit etj., dëshmojnë se me emrin e përbashkët shqiptar (Arnavut) turqit quanin edhe banorët e krahinave të tjera të Shqipërisë, ata të Shkodrës, të Dukagjinit, të Kosovës, të Dibrës etj.

Edhe në relacionet venedikase, që dërgoheshin nga Shqipëria, hidhet dritë

mbi kufirin etnik shqiptar po në atë periudhë të shek.XV. Në vitin 1479 Ulqini quhej në këto dokumente, krahas Shkodrës e Lezhës, si qytet që ndodhej në Shqipëri, ndërsa Tivari si vend shqiptar, ku në vitin 1498 shqiptarët u përleshën me turqit, e që dallohej nga Mali i Zi (relacion i vitit 1500)¹³.

Dokumentet e nxjerra nga arkivi i Venedikut e çonin kufirin lindor të Shqipërisë në truallin e tij etnik, në Shkup. Në një njoftim nga Ragusa të vitit 1481 flitej për gjendjen e Shqipërisë, e veçanërisht të Shkupit, si pjesë e saj, pas vdekjes së sulltan Mehmetit II. Ndërsa në një relacion tjetër, të 1 majit të vitit 1500 thuhej për Shkupin se "në atë vend të Shqipërisë ka pak turq"¹⁴.

Argumente me interes për aspektet etnike sjellin edhe dy kryengritjet shqiptare të shek.XVI, ajo e vitit 1584 dhe e vitit 1595, të cilat e patën vatrën e tyre në Kosovë dhe në trevat shqiptare të Maqedonisë së sotme. Lëvizja e vitit 1584 u zhvillua në muajin korrik në sanxhakun e Prizrenit dhe në atë të Shkupit, në territoret e të cilave, sikurse theksohej në dokumentet e kohës, vepronin atëherë kryengritësit shqiptarë. Ndërsa kryengritja shqiptare e Shkupit e vitit 1595 ishte e lidhur me atë të popullsisë shqiptare të sanxhakut të Dibrës, ku 10 mijë kryengritës sulmuan qendrat qytetare, Tetovën, Shkupin dhe Dibrën¹⁵. Kryengritje të tilla masive të shqiptarëve mund të ndodhnin vetëm në një truall me popullsi shqiptare, sikurse ishte zona e Pollogut dhe gjithë territori nga Shkupi, në Dibër, apo sanxhaku i Prizrenit në Kosovë dhe gjithë hapësira nga Prizreni në Shkup.

Emërtimi Shqipëri (Arnavutluk) është përdorur pa ndërprerje në dokumentacionin zyrtar turk, sikurse dhe në atë perëndimor, nga shek.XV, kur pushtohen trojet shqiptare, e deri në shkëputjen e tyre nga Perandoria Osmane në vitin 1912. Sipas ndarjes administrative të vendosur në shek.XIX, në konceptin Shqipëri përfshiheshin vilajetet e Shkodrës, të Kosovës, të Manastirit dhe të Janinës. Në vjetarët statistikorë turq, këto vilajete cilësoheshin gjithnjë si pjesë e Shqipërisë, ndërsa sanxhaqet e tyre përfshiheshin, pa asnjë përjashtim, në të dyja krahinat e Shqipërisë, në Gegëri dhe në Toskëri.

Njësia etnike dhe territoriale e Kosovës dhe e trevave shqiptare në Maqedoni e në Mal të Zi, me krahinat e tjera të Shqipërisë përcaktoi edhe zhvillimin e tyre unitar, kulturor. Pikërisht pse popullsia e saj ishte shqiptare, Kosova që një nga vatrën e para të përhapjes së shkrimit dhe të mësimin të gjuhës shqipe, që nisën në këtë trevë të paktën nga fundi i shek.XVI, sidomos në Prizren e Gjakovë, duke u shtrirë edhe në lindje në Janjevë, Gjilan e deri në afërsi të Shkupit. Në Kosovë zhvilluan veprimtarinë e tyre shumica e autorëve të letërsisë së vjetër shqipe në shek.XVI-XVII, shkrimtarët Pal Hasi, Pjetër Budi, Pjetër Bogdani, Andrea Bogdani e Lukë Bogdani, që vazhduan traditën e shkrimit të shqipes pas Gjon Buzukut¹⁶.

Kosova dhe trevat shqiptare në lindje e në veri, që ndodhen sot në Maqedoni e në Mal të Zi, u bënë qendra të lëvizjes kundërosmane e sidomos të kuvendeve shqiptare që u mbajtën në shek.XV-XVII. Ato u përfshinë tërësisht në atë proces unitar ekonomik, politik dhe kulturor të emancipimit të popullit shqiptar dhe të formimit të një shteti të vetëm kombëtar që u zhvillua në Shqipëri në shek.XIX dhe në fillim të shek.XX. Themelimi në Kosovë i Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, më 10 qershor të vitit 1878, bashkimi nën drejtimin e Komitetit të saj Qendror dhe të Qeverisë së Përkohshme Shqiptare, të kryesuar nga Ymer Prizreni (në janar të vitit 1881), i viseve shqiptare të të katër vilajeteve, hodhën fillimet e një shteti kombëtar e të bashkuar shqiptar¹⁷.

Kontributi i shqiptarëve të Kosovës, të Dibrës dhe të trevave të tjera në kryengritjen e përgjithshme kundërosmane të vitit 1912, si edhe qëndresa e tyre ndaj pushtuesve serbo-malazezë gjatë Luftës Ballkanike të vitit 1912-1913, përfaqësimi i tyre në Kuvendin Kombëtar të Vlorës të 28 Nëntorit 1912, që Shpalli Pavarësinë e Shqipërisë, organizimi në këto treva i kryengritjes antiserbe të shtatorit të vitit 1913 si edhe lëvizja nacionalçlirimtare që u zhvillua nën drejtimin e Komitetit "Mbrojtja Kombëtare e Kosovës" (1918-1928) janë dëshmi historike të aspiratës së tyre për të mos u shkëputur nga Shqipëria, për të qenë të bashkuar në shtetin e pavarur kombëtar¹⁸.

Lufta e Dytë Botërore, që solli ndryshime të mëdha në organizimin politik dhe shtetëror të popujve të Ballkanit dhe të Evropës, krijoi kushte të favorshme për zgjidhjen e çështjes kombëtare të shqiptarëve. Lufta shtroi, krahas detyrës së çlirimit të Shqipërisë nga pushtuesit e të rivendosjes së pavarësisë së saj, edhe atë të realizimit të bashkimit kombëtar të popullit shqiptar në kufijtë e tij etnikë. Ndryshime të tilla etnike bënë, brenda perandorive të tyre, të diktua më tepër nga interesat e veta politike e ndarja e zonave të pushtimit, edhe Italia e Gjermania. Shqipërisë së pushtuar nga Italia iu bashkëngjit, në prill-maj të vitit 1941, një pjesë e nadhe e trevave shqiptare të Kosovës, së bashku me Dibrën, Fushën e Pollogut (Strugën, Kërçovën, Gostivarin, Tetovën), rreth 11 780 km² dhe 820 000 banorë.

Pjesa tjetër e territoreve shqiptare të Kosovës, të Maqedonisë e të Malit të Zi iu aneksuan zonës gjermane të pushtimit (ku vepronin kuislingët serbë), Bullgarisë së Borisit, ndërsa Çamëria në jug i mbeti Greqisë¹⁹.

Unifikimi qoftë edhe i pjesshëm i territoreve shqiptare, në fillim nën sundimin italian dhe nga shtatori i vitit 1943 nën atë gjerman, përbën, megjithatë, një fakt të rëndësishëm e që nuk mund të lihet mënjanë në historinë e çështjes kombëtare shqiptare. Ai luajti rol të dyfishtë në rrafshin e brendshëm, ku ndikoi në forcimin e lidhjeve ekonomike-shoqërore, e sidomos shpirtërore e kulturore ndërmjet gjithë kombit shqiptar, dhe në atë të jashtëm, ndërkombëtar, sepse që një dëshmi e drejtpërdrejtë e njohjes nga Italia dhe Gjermania të Kosovës dhe të trojeve të tjera në ish-Jugosllavi si territore etnike shqiptare. Si të tilla, u detyruan t'i njohin ato në aktet diplomatike të kohës edhe Anglia dhe SHBA, edhe pse nuk vendosën që këto vise t'i jepeshin Shqipërisë qoftë edhe pas luftës.

Shpallja botërisht në Konferencën e Bujanit të Këshillit Nacionalçlirimtar të Kosovës e të Rrafshit të Dukagjinit (31 dhjetor 1943 - 2 janar 1944), e kërkesës së popullsisë së tyre shqiptare për bashkimin me Shqipërinë, të cilin synonte ta përmbushte me anë të Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare, ishte një akt politik dhe njëherazi, juridik, sepse u vendos në një forum legjitim, i përbërë nga përfaqësuesit e popullsisë së këtyre krahinave²⁰.

Për Shqipërinë etnike u shprehën në periudhën e Luftës së Dytë Botërore edhe qeveritë kuislinge, forcat e tjera politike kolaboracioniste, si edhe ato patriotike nacionaliste. Kërkesën e "Shqipërisë etnike" e parashtroi edhe Kuvendi i Lidhjes së Dytë të Prizrenit, në shtator të vitit 1943. Këto forca parashikonin ta realizonin këtë bashkim kombëtar nën mbrojtjen e pushtuesve, të Italisë e më pas të Gjermanisë, e kushtëzonin atë me fitoren e tyre në Luftën e Dytë Botërore²¹.

Por asnjë nga dy grupimet politike, me dy rrugët e ndryshme që u ndoqën në atë kohë nuk arriti ta zgjidhte çështjen kombëtare. Disfata e Gjermanisë në Luftën e Dytë Botërore, që u duk se do të ishte e pashmangshme, sidomos pas kapitullimit të

Italisë, në shtator të vitit 1943, tregoi se orientimi tek ajo për zgjidhjen e çështjes shqiptare ishte i gabuar dhe i destinuar të dështonte.

Por çështjen e bashkimit kombëtar nuk e zgjidhën as forcat politike, që morën pjesë në LANÇI, përkrah koalicionit antifashist anglo-amerikan-sovjetik, që doli fitimtar nga kjo luftë. Mungesa të këto forca e sidomos të PKSH e një programi politik për zgjidhjen e çështjes kombëtare, orientimi i udhëheqjes së saj drejt aleancës me Jugosllavinë dhe dorëheqja, nën tryshinë e PKJ, nga diskutimi i çështjes së Kosovës e të viseve të tjera dhe i asaj të kufijve gjatë luftës, krahas vendimeve të Fuqive të Mëdha, të paktit të Atlantikut të gushtit të vitit 1941 dhe të Kominternit, që nuk njihnin kufijtë e krijuar nga shtetet fashiste, ishin faktorët që penguan atëherë bashkimin e Kosovës dhe të viseve të tjera në ish-Jugosllavi me Shqipërinë. Ndikoi këtu, pa asnjë mëdyshje edhe orientimi politikisht i gabuar, i imponuar nga ideologjia komuniste dhe në kundërshtim me interesat kombëtare, i udhëheqjes së PKSH drejt formimit të Konfederatës Ballkanike, që errësoi problemin e bashkimit kombëtar dhe nxori në plan të parë bashkimin e popujve ballkanikë, të cilin Jugosllavia e shfrytëzoi për të mbajtur të nënshtuar Kosovën e viset e tjera shqiptare dhe për të robëruar edhe vetë shtetin shqiptar.

Bashkimi kombëtar i shqiptarëve, si një çështje unike e pazgjidhur e familjes së popujve evropianë, është bërë sot, në kushtet e shthurjes së Federatës Jugosllave një nga problemet më të mpelhta politike, një preokupacion për kombin shqiptar, por edhe për shtetet evropiane dhe SHBA. Edhe pse të ndara në katër njësi të ndryshme shtetërore, Kosova dhe trojet e tjera shqiptare në ish-Jugosllavi kanë mbetur siç kanë qenë gjatë shekujve, të banuara nga një popullsi kompakte shqiptare dhe përbëjnë një vazhdim të natyrshëm dhe pa asnjë ndërprerje të territoreve dhe të popullsisë së shtetit të pavarur shqiptar. Megjithatë, kombi shqiptar ushtron sot sovranitetin e tij vetëm mbi ato territore që përfshihen në Republikën e Shqipërisë. Sthurja e Jugosllavisë, në vend që të ndihmonte në zgjidhjen e çështjes kombëtare shqiptare, e vështirësoi atë edhe më tepër. Ndryshimi i hartës politike të Jugosllavisë dhe i kufijve të saj të brendshëm ka sjellë, nga njëra anë, formimin në vend të ish-Federatës Jugosllave, të shteteve të pavarura (Kroacia, Sllovenia, Maqedonia e Bosnjë-Hercegovina), ndërsa, nga ana tjetër, ka nxitur përpjekjet për themelimin e shtetit të madh serb, që po u imponohet popujve të ish-Jugosllavisë me anë të forcës, me anë të një lufte nga më të egrat, që kanë njohur popujt e Ballkanit e po zhvillohet prej dy vjetësh (1991-1993).

Konsolidimi i hartës së re politike, që po lind në vend të ish-Jugosllavisë dhe njohja e saj diplomatike nga Evropa, pa njohur Republikën e Kosovës dhe pa plotësuar kërkesat kombëtare të popullsisë së viseve të tjera shqiptare, në Maqedoni, në Mal të Zi dhe në Serbinë Jugore, do të thotë miratimi faktik dhe juridik i një aneksimi të ri të trojeve shqiptare, i ngjashëm me atë që u vendos në Konferencën e Ambasadorëve të Londrës të vitit 1913, në Konferencën e Versajës të viteve 1918-1920 dhe në forumet jugosllave të vitit 1945. Kosovën po ia aneksojnë, qoftë edhe si "territor i veçantë", Serbisë, trevat veriore shqiptare Malit të Zi, ato lindore Maqedonisë dhe viset e tjera po Serbisë.

Akte të tilla politike e diplomatike, të pakushtëzuara, me njohjen e popullsisë shqiptare si subjekt i barabartë me kombet e tjera, të të drejtës së saj për vetëvendosje, do të përbëjnë një fatkeqësi të re kombëtare, të njëjtë me atë të vitit 1913, një sfidë ndaj çështjes së bashkimit kombëtar të shqiptarëve dhe të së drejtës së tyre për vetëv-

endosje. Është kjo një e drejtë e ligjshme e shqiptarëve të ish-Jugosllavisë, të cilëve, si një popull i ndryshëm nga sllavët e Jugut, që ka edhe shtetin e vet të pavarur, u takon më tepër se kombeve të tjera, të shpëputen nga ish-Jugosllavia, ku kanë qenë aneksuar me forcë dhe të vendosin lirisht organizimin e tyre të ardhshëm shtetëror.

I trajtuar me tërë kompleksitetin e vet, me gjithë faktorët pozitivë dhe negativë që përcaktojnë zgjidhjen e tij, bashkimi kombëtar i shqiptarëve në një shtet të vetëm duhet konsideruar sot si një qëllim strategjik, themelor, por afatgjatë, për popullin tonë, që kërkon angazhimin e të gjitha organizmave tona shtetërore partiake, shoqërore, shkencore dhe propagandistike. Nga faktorët e brendshëm, një rol vendimtar në zgjidhjen e tij luan Republika e Shqipërisë, shteti i pavarur shqiptar. Me përmbyshjen e diktaturës totalitare komuniste dhe me vendosjen e regjimit demokratik, Republika e Shqipërisë i ka të gjitha mundësitë që të japë kontributin e vet të pazvëndësueshëm në zgjidhjen e çështjes së bashkimit kombëtar të shqiptarëve, që të jetë edhe në të ardhmen, ashtu si sot, një mbështetje e fuqishme për shqiptarët e Kosovës dhe për ato pjesë të tjera të kombit tonë, që padrejtësisht kanë mbetur deri në ditët tona jashtë kufijve të shtetit shqiptar.

Njohja ndërkombëtare e Republikës së Kosovës, e mëvetësisë dhe e Kush-tetutës së saj, të shpallura respektivisht më 2 korrik dhe 7 shtator të vitit 1990, ndonëse nuk përbën një zgjidhje të plotë të çështjes së bashkimit kombëtar të shqiptarëve, do të çonte në çlirimin kombëtar të popullsisë më të madhe shqiptare në ish-Jugosllavi, të 1 800 000 shqiptarëve të Kosovës, në vendosjen e sovranitetit të tyre, mbi trojet amtare dhe në formimin, krahas Republikës së Shqipërisë dhe të një shteti të dytë, por të njëjtë shqiptar, që do të jetë, pa asnjë mëdyshje, një akt me rrjedhoja vendimtare për unifikimin e trojeve shqiptare në ish-Jugosllavi dhe të kombit shqiptar në Ballkan.

Si kërkesa e Republikës së Kosovës, ashtu edhe opsionet e propozuara për zgjidhjen e çështjes shqiptare në Maqedoni, në Mal të Zi e në Serbi janë të diktuar nga situata që Serbia ka krijuar në ish-Jugosllavi (shpërthimi i luftës shfarosëse në Bosnjë-Hercegovinë dhe gjenocidi i pashembullt në Kosovë) si edhe nga fakti që Evropa dhe jo vetëm ajo nuk është e prirur sot për ndryshimin e kufijve në Ballkan (megjithëse kufijtë e Federatës Jugosllave nuk u përmbyshën). Këto kërkesa të shqiptarëve duhen vlerësuar si zgjidhje të përkohshme, si hallka të ndërmjetme të atij procesi të përgjithshëm të bashkimit kombëtar, të asaj strategjie globale që ka si qëllim të fundit unifikimin në një shtet të vetëm të territoreve dhe të popullsisë shqiptare në Ballkan.

Të gjitha këto opsione nisen nga dëshira e ligjshme e popullsisë shqiptare të Kosovës dhe të ish-Jugosllavisë për t'u çliruar nga dhuna ushtarake-policore që ushtrohet mbi të, për t'i dhënë fund diskriminimit të gjithanshëm dhe për të siguruar barazinë e plotë politike, në një shtet të ri me popujt e tjerë, respektimin e identitetit kombëtar të shqiptarëve, të gjuhës, të kulturës dhe të traditave të tyre, të lidhjeve shpirtërore me shtetin shqiptar.

Këto janë kërkesa imperative, të cilat shqiptarët me të drejtë këmbëngulin t'i përmbyshin në periudhën e tanishme, pa pritur mundësitë që do të ofronte për zgjidhjen e çështjes sonë kombëtare formimi në të ardhmen i Evropës së Bashkuar.

1 *Shpërnguljet e shqiptarëve gjatë shekujve*, Prishtinë, 1992, f.93-96. Shih edhe: A.Baldacci, *Statistikë turke e vitit 1910*, në: "L'Albania", Romë, 1929, f.200.

2 A.Baldacci, *po aty*, f.201.

3 *Po aty*, f.199-201.

4 E.Çabej, *Ilirishtja dhe shqipja*, në: "Shqiptarët dhe trojet e tyre", Tiranë, 1982, f.59-71. Shih edhe: R.Katiçiç, *Mbi antroponiminë ilire dhe etnogjenezën e shqiptarëve*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.64-67.

5 E.Çabej, *art. i për.*, f.63; R.Katiçiç, *art. i për.*, f.66-67.

6 S.Anamali, *Ilirët dhe shqiptarët*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.37-44.

7 H.Bariç, *Disa mendime mbi vendbanimin e hershëm të shqiptarëve në Gadishullin Ballkanik*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.69-70; Shih edhe: A.Stipçeviç, *Çdo tregim për Ballkanin fillon me ilirët*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.60-63.

8 A.Buda, *Rreth disa çështjeve të formimit të popullit shqiptar, të gjuhës, të kulturës së tij*, në: "Shqiptarët dhe trojet e tyre", Tiranë, 1982, f.33.

9 M.Shuflaj, *Ilirët, shqiptarët dhe sllavët. Probleme të vazhdimësisë e të simbiozës*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.138.

10 P.Bogdani, *Kosova në shtetin feudal të Balshajve*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.109-121.

11 A.Dyselje, *A e kanë pushtuar shqiptarët Kosovën?*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.123.

12 H.Inalçik, *Hicri 835 tarihi suret-i defter-i Arvanid*, Ankara, 1954, f.24a, 30a, 36a.

13 *Dokumente të shek.XV për Historinë e Shqipërisë*, vëll.IV, pj.I (1479-1499), Tiranë, 1967, dok.252, shtator 1498, f.175; *Dokumente për historinë e Shqipërisë (1479-1506)*, pj.II (1499-1506), Tiranë, dok.24, 12 korrik 1479, f.45.

14 *Dokumente të shek.XV për Historinë e Shqipërisë*, vëll.IV (1479-1506), pj.I (1479-1499), dok.77, 16 qershor 1481, f.69; *Dokumente për historinë e Shqipërisë (1479-1506)*, pj.II (1499-1506), Tiranë, 1979, dok.55, 11 maj 1500, f.155-156.

15 *Qëndresa e popullit shqiptar kundër sundimit osman nga shek.XVI deri në fillim të shek.XVIII*, (dokumente osmane), Tiranë, 1978, dok.72, 9 korrik 1584, f.96; dok.77, 21 korrik 1595, f.99; dok.78, 22 gusht 1595, f.100.

16 S.Pulaha, *Mbi praninë e shqiptarëve në Kosovë gjatë shek. XIV-XVII*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.88.

17 *Historia e Shqipërisë*, vëll.II, Tiranë, 1984.

18 *Probleme të Pavarësisë së Shqipërisë*, Tiranë, 1987, f.123-124.

19 A.Hadri, *Lëvizja Nacionalçlirimtare në Kosovë në vitet 1941-1945*, Prishtinë, 1971, f.96-98, 100-104, 106.

20 *Rezolucion i Konferencës së Parë të Këshillit Nacionalçlirimtar për Kosovën e Rrafshin e Dukagjinit (31 dhjetor-2 janar 1944)*, në: "E vërteta mbi Kosovën dhe shqiptarët në Jugosllavi", Tiranë, 1990, f.390.

21 A.Hadri, *art. i për.*, f.100-101, 317-319, 332-334.